

VERGETEN ZAKEN

**ROTTERDAMS ERFGOED
HERONTDEKT**

studio Rashkov

COLOFON

© 2025 Stichting Vergeten Zaken / studio Rashkov, Rotterdam

Omslagontwerp en vormgeving binnenwerk:

- Cora de Roon, Stadsatelier Corneel
- Delian Rashkov, Pressure Line, Rotterdam

Redactie: Chris Buitendijk

Beeldresearch: Esther Rommelse

Beeldredactie: Cora de Roon

Dataresearch: Hans Krijnsen

Foto omslag: privéarchief, bakkerij Van der Ham, omstreeks 1930

Fotografie portretten spreads: Arnoud Verhey Fotografie

Overige foto's: Jaap van Leeuwen, designJaap (tenzij anders vermeld)

Druk: Damen Drukkers

ISBN 9789083320496

NUR 693

studio Rashkov

www.studiorashkov.com

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

NAAR KOFFIE ROOK HET BIJ DE DRAAISTEEG,
AAN 'T OUDE HOOFD NAAR TEER EN TOUW,
NAAR COPRA LANGS DE SPOORWEGHAVEN,
NAAR REUZEL BIJ HET POORTGEBOUW,
NAAR HUIDEN OP DE TERWENAKKER
EN AAN HET HARINGVLIET NAAR KAAS.
DAN WAS WEER DE LUCHT VAN GIST OF OLIE
EN DAN VAN JUTE WEER DE BAAS,
DAN WAREN HET DE SPECERIJEN
UIT BOMBAY OF BATAVIA.
NAAR SCHAPEN ROOK HET OP DE BOOMPJES,
NAAR UIEN OP DE SPAANSE KA.
AAN 'T NIEUWE WERK GEURDEN CITROENEN
EN BIJ HET ENTREPOT TABAK.
KORTOM, ER VALT GEEN REUK TE RUIKEN,
DIE AAN DIT HAVENBEELD ONTBRAK.

Uit het gedicht *Rotterdam van Jan Prins*

(Rotterdam, 5 februari 1876 – Naarden, 9 februari 1948),
Nederlands dichter en vertaler.

Voorwoord

Een waterstokerij? Is dat een stokerij voor 0,0% jenever?

Een waterstokerij... wat was dat eigenlijk? En wat deed een kuiper precies? Wie de stad met open ogen bekijkt, ziet sporen van dit soort vergeten bedrijven en plekken. Soms in een gevelsteen, soms in een naam die nog vaag leesbaar is, soms in een ornament dat wonderlijk genoeg de tijd heeft overleefd. Rotterdam verandert voortdurend. Straten krijgen een nieuwe bestemming, gebouwen worden gesloopt, andere herrijzen. Maar juist in de details – een steen, een teken, een rudiment – zie je dat het verleden nooit helemaal weg is. Het zit nog altijd verstopt in de stad, wachtend om (her)ontdekt te worden. Dat is wat Vergeten Zaken – Rotterdams Erfgoed Herontdekt laat zien. Dankzij onderzoek, fotografie en verhalen maakt Stichting Vergeten Zaken deze stille getuigen opnieuw zichtbaar. Daarmee geven zij ons niet alleen kennis, maar ook verwondering. Want zoals Johan Cruijff zei: ‘Je gaat het pas zien als je het doorhebt.’ Wie eenmaal weet dat die gevelsteen een waterstokerij markeerde, kijkt anders naar dat gebouw. Wie het verhaal kent achter een oude uithangplaat, leest de straat opnieuw. Zo krijg je inzicht in de stad van vroeger én een rijker gevoel voor de stad van nu. Wat ik bijzonder vind, is dat dit boek niet alleen terugkijkt, maar ook verbindt. Het verbindt generaties Rotterdammers die hun stad telkens opnieuw vormgeven. Het verbindt verleden en heden in één straatbeeld.

En het verbindt mensen: want als je samen met een buur, vriend of toevallige voorbijganger naar een geveldetail staat te kijken en het verhaal deelt, ontstaat er verbinding met elkaar én met de stad. Dit boek is dus meer dan een verzameling verhalen en foto's. Het is een uitnodiging. Een uitnodiging om naar buiten te gaan, de stad in, en oog te krijgen voor de rijkdom die in de gevels verscholen zit. Om stil te staan bij wat bijna verloren leek, en Rotterdam met nieuwe ogen te bekijken. Dank aan Stichting Vergeten Zaken en alle betrokkenen voor dit prachtige werk. Jullie laten zien dat erfgoed niet alleen in depots en archieven ligt, maar gewoon zichtbaar is in de straten. Klaar om ontdekt te worden.

Door Erika Hokke, stadsarchivaris van Rotterdam

INHOUD

INLEIDING DOOR CORA DE ROON	8	
NAAR KOFFIE ROOK HET BIJ DE DRAAISTEEG	10	
<i>door Paul Groenendijk, publicist Platform Wederopbouw Rotterdam</i>		
1		
STADSDEEL CHARLOIS	14	
Plattegrond en Vergeten Zaken Charlois	16	
PORTRET PIM POMPEN	18	
DE GEVEL ALS ARCHEOLOGISCHE VONDST	20	
<i>door Monice Janson</i>		
Sporen in de tijd:	25	
Boter of margarine? Een klein schandaal		
<i>door Cora de Roon</i>		
2		
STADSDEEL FEIJENOORD	26	
Plattegrond en Vergeten Zaken Feijenoord	28	
PORTRET THEO EN NEL VAN DER HAM	32	
DE GEUR VAN VERSGEBAKKEN BROOD VAN 1922 TOT 2003	34	
<i>door Suzanne Stam</i>		
Sporen in de tijd:	39	
De geest van het oude veld		
<i>door Jan Oudenaarden en Nico Bos</i>		
PORTRET VAN ADRIE SMIT EN CORJAN HAGENDIJK	40	
VAN SCHOOLBEL NAAR DEURBEL	42	
<i>door Suzanne Stam</i>		
Sporen in de tijd:	47	
Oude letters in een nieuw jasje		
<i>door Cora de Roon</i>		
PORTRET GERRIT VAN ELDIK EN MARIAN BENTVELZEN	48	
EEN HBS OP GEBORTEGROND VAN FEVENOORD	50	
<i>door Jan Oudenaarden met medewerking van Nico Bos en Nel van Holst</i>		
Sporen in de tijd:	55	
Ooit een fabriek en nu een nieuwe buitenplaats		
<i>door Carina Proveniers</i>		
PORTRET TRUUS MOERLAND EN LINDA MALHERBE	56	
BELVÉDÈRE, BRON VAN VERHALEN	58	
<i>door Nel van Holst</i>		
Sporen in de tijd:	63	
De geur van verf en oplosmiddelen		
<i>door Cora de Roon</i>		
PORTRET ROB SMITH	64	
EINDELIJK ZIJN PLEK GEVONDEN	66	
<i>door Brenda Stoter Boscolo</i>		
Sporen in de tijd:	71	
De oude kluis is in ere gebleven		
<i>door Suzanne Stam</i>		
PORTRET RIEN VROEGINDEWEIJ EN PAUL HEKKING	72	
EEN STATIONSGEBOUW ZONDER RAILS	74	
<i>door Rien Vroegindeweij en Nico Bos</i>		
Sporen in de tijd:	79	
Van galgenveld en pesthuis naar stoommachines en onderzeeërs		
<i>door Carina Proveniers</i>		
OORSPRONG AAN DE ROTTE	80	
<i>door Sjaak van der Velden, historicus</i>		

STADSDEEL CENTRUM

Plattegrond en Vergeten Zaken Centrum 86

PORTRET GERA NOORDZIJ 90
HONDERD JAAR KENNISOVERDRACHT 92
AAN DE NIEUWEMARKT

door Hans Rombouts
Sporen in de tijd: 97
Spaarzaamheid tot in de gevel
door Nico Bos

PORTRET MARLENE EN WILLEM SPEK-KLINGENBERG 98
VAN VIERING NAAR VOORSTELLING 100
door Nel van Holst
Sporen in de tijd: 105
Sporen tot in New York
door Nico Bos

PORTRET PIM DE LANGE 106
VAN SLAGERIJ TOT HAMBURGER IMPERIUM 108
door Hans Krijnsen
Sporen in de tijd: 113
Het hoogste kantoorgebouw van Nederland
door Hans Krijnsen

PORTRET TAKUHI CEKEM 114
EEN TWEEDE THUIS VOOR KAAS 116
door Marleen de Jong
Sporen in de tijd: 121
Dolle Dinsdag 1944
door Cora de Roon

PORTRET LEO FONTIJNE 122
ADVOCaat EN BOERENJONGENS. 124
TERUG VAN WEGGEWEEST
door Hans Krijnsen
Sporen in de tijd: 129
Twee motten in de Mauritsstraat
door Marleen de Jong

PORTRET VINCENT MENTZEL 130

EEN ROMMELENDE VULKAAN AAN DE WESTERSINGEL 132
door Hans Krijnsen
Sporen in de tijd: 137
Aandeelhouders en recepties
door Marleen de Jong

PORTRET THEA HOLLANDER 138
'WE MOGEN TOCH WEL NAAR HUIS VANDAAG?' 140
door Cora de Roon
Sporen in de tijd: 145
Een zoekplaatje op de gevel
door Nico Bos

PORTRET NICO HAASBROEK EN 146
MYRTHE SLOTEMAKER
VAN OPLEIDING EN OMROEP TOT ONTMOETINGSPLEK 148
door Frank van Dijl
Sporen in de tijd: 155
Horecaplek uit het jaar 1714
door Marleen de Jong

4
STADSDEEL DELFHAVEN 156

Plattegrond en Vergeten Zaken Delfshaven 158

PORTRET ROBERT WINKEL 164
VAN FABRIEK TOT WOONGEBOUW 166
door Marleen de Jong
Sporen in de tijd: 171
Worstfabriek of Eros-shop?
door Nico Bos

PORTRET MAIKE DASSEN 172
'KAN IK HIER GEKNIPT WORDEN?' 174
door Cora de Roon
Sporen in de tijd: 179
De schaduwzijde van de oorlog
door Rob Snijders

PORTRET PETER BENDER 180
EEN PAND IN DE VORM VAN EEN FLES 182
door Hans Krijnsen
Sporen in de tijd: 187
Natte jassen: De geur van Kaufmann
door Nico Bos

TYPOGRAFIE VAN DE AANDUIDINGEN 188
door Nico Bos, architect

5
STADSDEEL KRALINGEN-CROOSWIJK 192

Plattegrond en Vergeten Zaken Kralingen-Crooswijk 194

PORTRET RUUD VAN BUEREN 198
DE HOFLAAN: STILLE GETUIGE VAN RUST. 200
GEZAG EN GEWELD
door Wim Knoops
Sporen in de tijd: 205
Waterstokerij, een verdwenen beroep
door Nico Bos

PORTRET HAN KARELS 206
DE LEVENDE STENEN VAN BURGERHOTEL DE ZON 208
door Hilde Sennema
Sporen in de tijd: 213
Van 'voor de Koning' naar 'voor de buurt'
door Nico Bos

6
STADSDEEL NOORD 214

Plattegrond en Vergeten Zaken Noord 216

PORTRET GERDA NIJSSEN 222
VAN OUDEMANNENHUIS NAAR CENTRUM VOOR 224
VROUWEN EN EMANCIPATIE
door Chris Buitendijk
Sporen in de tijd: 229
Een glaasje melk op het terras
door Cora de Roon

PORTRET FRANK ROOS 230
EEN ONVERWACHTE ECHO UIT HET VERLEDEN 232
door Rob Snijders

Sporen in de tijd: 237
Terug van weggeweest; conserveren en fermenteren
door Cora de Roon

ROTTERDAM LAAT ZICH LEZEN ALS 238
EEN PALIMPSEST
door Léontine Meijer-van Mensch,
directeur Museum Rotterdam

7
STADSDEEL HILLEGERSBERG-SCHIEBROEK 242

Plattegrond en Vergeten Zaken 244
Hillegersberg-Schiebroek

PORTRET JOS COSSEE 246
VAN HOEF TOT METRO 248
door Jan Cees van Duin
Sporen in de tijd: 253
De dorpsschool van Terbregge, gered van de sloop
door Jan Cees van Duin

8
STADSDEEL OVERSCHIE 254

Plattegrond en Vergeten Zaken Overschie 256

PORTRET MARALD MARIJNISSEN 258
DOOR EENDRACHT STERKER 260
door John van den Berg
Sporen in de tijd: 265
Gymlokaal werd noodhospitaal
door John van den Berg

De schrijvers 266
De bronnen 270
Het team 272
Sponsors en donateurs 272

Inleiding

De sporen in de stad – Pantha Rhei, alles stroomt...
Het moet zo'n tien jaar geleden zijn geweest dat het zaadje voor dit boek is geplant. Als zelfstandige was ik al 25 jaar werkzaam als grafisch ontwerper. Het was komkommertijd, maar ik dacht bij lange na niet aan stoppen met werken. Toch was de rek om voor klanten te werken er een beetje uit. Steeds die korte deadlines, het werd me te veel. Ik wilde een nieuw uitzicht én verdieping. Ik nam de tijd om te reflecteren.

Hoe verschillend de levens van mensen kunnen verlopen, dat vond ik ontzettend interessant. Welke keuzes maken we, en waarom? Daarbij vond ik het boeiend om te onderzoeken welke invloed de tijdgeest op onze keuzes heeft. Er leek bovendien een kanteling gaande in de maatschappij – er kwam meer interesse voor egodocumenten, levensverhalen, biografieën. Het is daarbij mijn overtuiging dat elk leven belangrijk is om verteld te worden, de geschiedenis is meer dan alleen de grote namen.

Enige nostalgie is mij niet vreemd. Duiden, vastleggen en niet vergeten zat er altijd al in; mijn persoonlijke archief is dan ook groot. Ook de geschiedenis van bedrijven of van een wijk of stad kregen mijn interesse. Ik schreef verhalen voor de site 'Anders Nog iets' – een initiatief van Annemarie Mosterd – over kleine ondernemers in Rotterdam. Ik deed onderzoek naar de joden op Katendrecht, samen met Han de Bruijne.

Onder de conceptnaam ThingsToRemember ging ik me toeleggen op het schrijven en in beeld brengen van verhalen. Ik deed brononderzoek en zocht stambomen uit. Ik had mijn nieuwe richting gevonden. Dat ik als grafisch ontwerper dit ook kon omzetten naar boeken, was een mooie toevoeging.

Op een dag sprak ik met Martin Beker over mijn ideeën. Hij attendeerde me op een tekst op een gevel in Rotterdam en al snel filosofeerden we over de betekenis ervan en werden benieuwd naar het verhaal achter de gevel. Dat was het begin van Vergeten Zaken. Ik verzoonde de naam, hopen daarmee de dubbele betekenis van ons project te vangen. Het ging ons niet alleen om ondernemers, ofwel Zaken, maar ook over zaken die Vergeten zijn, in de breedste zin van het woord. Vervolgens vroeg ik Jaap van Leeuwen om foto's te maken. Hij fietste de wijken door en zo ontstond de term 'speurneus'. We waren nu met z'n drieën en onze eerste zaak was An-dijvie, in de Jan Kruijffstraat. Maïke, de eigenares, had de tekst Dames en Heerenkapper in ere hersteld op de gevel. Haar verhaal lees je in dit boek.

Omdat we alle drie nog werkten, tikte de tijd weg. Toch bleven we gefascineerd door wat we vonden. Eenmaal zicht op een zaak, liet het ons niet meer los. Ik vroeg Hans Krijnsen om onderzoek te doen in het Stadsarchief Rotterdam en op Delpher. Hij achterhaalde wie, hoe lang in welk pand had gezeten. Oude advertenties toverden meer informatie tevoorschijn. Inmiddels was Instagram gelanceerd. Dat bleek

een goed medium om ons archief in vast te leggen. Het aantal zaken groeide. We probeerden media-aandacht te krijgen. Ik vroeg Neta van der Gaast om mee te denken over de communicatie. Zo groeiden ons team en ons project, al wisselde de samenstelling afhankelijk van hoeveel tijd iemand had. Jaap, Neta, Hans en ik vormden de vaste kern.

Op een bepaald moment wilden we onze ervaringen bundelen en delen in een boek. Ons budget stond echter op nul, terwijl de teller van Vergeten Zaken op 150 stond. We organiseerden stadswandelingen langs Vergeten Zaken in Rotterdam Centrum – een experiment dat heel goed uitpakte. Historicus Jacques Börger werd onze gids en Ariane Nootenboom van Inside Rotterdam faciliteerde onze tour. Later nam architect Nico Bos de tour over, toen ook hij onderdeel werd van ons team. Het zoeken naar subsidies en donaties werd echter steeds urgenter. Een voorwaarde om subsidie te krijgen, was dat we een stichting werden, daarvoor hadden we een bestuur nodig. Ik benaderde Martin en vroeg hem om penningmeester te worden, Jacques Börger vroeg ik als voorzitter. We trokken ons project naar een hoger plan. We werden een stichting met ANBI-status. De vrijblijvendheid was er wel vanaf. Er volgden wisselingen in het bestuur. Jacques vertrok en Kirsten van der Stelt werd voorzitter. Neta van der Gaast en Joop Matthijs traden toe tot het bestuur.

Na een artikel in het Algemeen Dagblad meldde Carina Proveniers zich als vrijwilliger. Met haar studie geschiedenis en haar gave om te ordenen, kwamen we weer een stuk verder.

Om het boek samen te stellen, kwamen Nico, Carina en ik bijna wekelijks bij elkaar in wat wij de boekgroep noemden. We bepaalden de structuur, lazen de verhalen en nodigden schrijvers uit om een bijdrage aan dit boek te leveren. We vormden het cement van het project. Arnoud Verhey maakte een overtuigende fotoserie voor in het boek en als laatste sloot Esther Rommelse aan als onmisbare ondersteuner bij de beeldresearch.

Nu staan we aan de vooravond van de uitgave van het boek. Enige trots is mij niet vreemd. Ik kan niet wachten op het moment dat dit boek zijn weg heeft gevonden naar geïnteresseerde Rotterdammers. Een boek over de gelaagdheid, de sporen en soms de rafels van de stad. Nieuw is de geschiedenis van Rotterdam vanuit de gevel. De stad is onderhevig aan veranderingen want, Pantha Rhei, alles stroomt... Toch is het belangrijk om te weten hoe het was. Of zoals Helmut Kohl het in 1995 zei: 'Als je het verleden niet kent, kun je het heden niet begrijpen en de toekomst niet vormgeven.'

Door Cora de Roon, 30 oktober 2025

NAAR KOFFIE ROOK HET BIJ DE DRAAISTEEG

Er is anno 2025 nauwelijks nog iemand die het met eigen ogen heeft kunnen constateren, maar het vooroorlogse Rotterdam moet een gezellige, en vooral rommelige stad zijn geweest. Het stadsbestuur en de stedenbouwkundige dienst zijn voor de oorlog voortvarend bezig in het centrum, waar de Coolsingel een brede voorname boulevard aan het worden is. Met monumentale gebouwen zoals het stadhuis (1920), het postkantoor (1923) en de Beurs (1940), waarvoor de hele Zandstraatbuurt is gesloopt. En als sluitstuk de Bijenkorf van Dudok (1930). Voor de rest is het nogal een zootje in de stad. Dichtbebouwde volksbuurten, beruchte sloppenwijken rond de Goudsesingel, de smalle drukke Hoogstraat en het chaotische Hofplein. Wel een gezellig zootje, want het uitgaansleven floreert. En overal is er de bedrijvigheid van de havenstad. Dichter Jan Prins (Rotterdam, 5 februari 1876 – Naarden, 9 februari 1948) verwoordt dat mooi in het gedicht Rotterdam aan de hand van de verschillende geuren in de stad (zie pagina 2).

Dat gezellige, rommelige centrum wordt op 14 mei 1940 door het Duitse bombardement weggevaagd. Als vanaf 18 mei (de latere datum van Opbouwdag) de plannenmakers aan de slag gaan, is één ding duidelijk: die rommelige stad komt niet terug. Er moet een nieuw Rotterdam komen, een mooie, geordende stad, met

meer licht, lucht en ruimte. Ruimte voor het verkeer, winkels en kantoren én meer openbare plekken. Maar geen ruimte meer voor de geuren en geluiden van vieze fabrieken en bedrijven, die moeten naar industrieterreinen aan de rand van de stad: de Spaanse Polder, Sluisjesdijk en het Vierhavensgebied. De ideeën van functionele scheiding van de moderne architecten worden hier toegepast. In het centrum komen winkels, kantoren en uitgaansgelegenheden; wonen doe je in groene tuinvijken op afstand van het centrum, zoals Pendrecht, Zuidwijk en Schiebroek.

In het algemeen wordt Cornelis van Traa, de man van het Basisplan, als kwade genius achter deze functiescheiding gezien. Maar ook zijn voorganger Gerrit Witteveen heeft een vergelijkbare opzet voor ogen bij zijn eerste wederopbouwplan. Het is ook Witteveen die samen met burgemeester Oud en regeringsgemachtigde Ringers besluit om wat nog over is van de oude binnenstad te slopen, om zo vrij spel te hebben bij de bouw van een nieuw centrum. Al die gebouwen zouden maar in de weg staan. Een operatie waarbij ook 144 nog te herstellen panden zijn gesloopt.

Tezamen met allerlei fraaie panden en bijzondere gevels verdwijnen ook alle bijzondere opschriften, reclameborden, ornamenten en bouwbeeldhouwwerk. Alles wat in dit boek staat, is alleen nog te vinden in de niet-verwoeste wijken buiten het centrum. En als er al zoveel te vinden is in die voornamelijk woonwijken, wat moet er dan wel niet in het centrum vol winkels, openbare gebouwen, kantoren en bedrijven te zien zijn geweest?

Kunnen we Witteveen en Van Traa dit verwijten? Ja en nee. Bij de wederopbouw van Rotterdam is heel rationeel en zakelijk gehandeld, en onder moeilijke omstandigheden. Rotterdam wil geen inmenging van de Duitsers, dus is er snel gewerkt aan een eigen wederopbouwplan; een soort Speer-stedenbouw moet te allen tijde worden voorkomen. En er moet aangepakt worden. Door de snelle besluitvorming en het tabula rasa-ideaal verloopt het puinruimen goed georganiseerd. Eind 1940 kan er al worden begonnen met de wederopbouw van de stad. Wederopbouw die door de oorlogsomstandigheden uiteindelijk nauwelijks van de grond komt.

Een verschil is er wel tussen Witteveen en Van Traa. De eerste wil een monumentaal stadsbeeld en heeft een voorkeur voor traditionalistische architectuur en een pandsgewijze herbouw van de stad – zoals bijvoorbeeld te zien is bij het begin van de Oude Binnenweg. Van Traa kiest voor de grote lijn: een ontwerp in hoofdlijnen dat flexibel in te vullen is. In het Basisplan van Van Traa krijgen gebieden in de stad een bestemming, in te vullen in elke vorm. Ook in de architectuur is het flexibiliteit wat de klok slaat. Het is de droom van modernisten als Le Corbusier en Mies van der Rohe: gebouwen als flexibele structuren, skeletconstructies met een invulling. Vooral de laatste jaren heeft dit geleid tot inwisselbare kantoor- en woongebouwen. Gebouwen zonder persoonlijkheid, want voor je het weet vertrekt het bedrijf dat erin zit alweer. En ook huiseigenaren willen courante woningen, die verkoopbaar zijn. Niet te persoonlijk, want dat is lastig bij de verkoop. De meeste

12

vergeten zaken in dit boek zijn vooroorlogs en bevinden zich buiten het centrum. Dat heeft dus te maken met die eerder beschreven functiescheiding, maar ook met die neiging tot neutrale, flexibele architectuur. Liever geen mooie gevelsteen met bedrijfsnaam of logo, want over drie jaar heten we weer anders. Geen huisstijl of karakteristieke kleuren, want die verandert toch weer. Zelfs de Hema en Albert Heijn, goed draaiende bedrijven met een eigen identiteit, laten nauwelijks nieuwbouw neerzetten, maar vestigen zich in standaard winkelruimtes. Waar de winkels van de reeds vijftig jaar ter ziele De Gruijter nog steeds herkenbaar zijn in het straatbeeld, zitten de opvolgers in anonieme panden.

13

Toch is er gelukkig nog een hoop te vinden, ook in de wederopbouwstad. Opschriften, decoraties en veel, heel veel beeldende kunst. Maar ook deze zaken zijn kwetsbaar, want als een gebouw gestript wordt, verdwijnt er ook een hoop. Voor je het weet ligt alles in de container, zoals ooit de glas-in-loodramen van Van Doesburg in Spangen of de gevelbeeldjes van Hildo Krop in Vreewijk. Maar soms zorgt vernieuwing ook voor een onverwachte extra dimensie. Zoals het mysterieuze opschrift ‘redt’ – met dt – op het gebouw van het Leger des Heils in het expeditiehof van de William Boothlaan. Lees er alles over in dit boek.

Paul Groenendijk, publicist Platform Wederopbouw Rotterdam

CHARLOIS

Stadsdeel Charlois

Van een oude
boerengemeenschap
tot levendige stadswijk
vol verhalen

1
ROTTERDAMSCHЕ DROOGDOK
MAATSCHAPPIJ
RDM-straat 59
Buurt Heijplaat

2
DRUKKERIJ CHARLOIS
Grondherendijk 39
Buurt Oud Charlois

3
HERNGREEN ZADELMAKERIJ
Grondherendijk 48
Buurt Oud Charlois

4
BOTER KAAS EN EIEREN
Zuidhoek 159
Buurt Oud Charlois

5
GROENENDIJK
BRANDSTOFFENHANDEL
Zuidhoek 145-155
Buurt Oud Charlois

6
MANUFACTUREN
Gouwstraat 1
Buurt Oud Charlois

7
SPAARBANK
Dorpsweg 127a
Buurt Oud Charlois

8
DE GRUYTER
Katendrechtse Lagendijk 496
Buurt Oud Charlois

9
MAASSILO
Maashaven Zuidzijde 1-2
Buurt Charlois

DRUKKERIJ CHARLOIS

ZWENK
architectuur

Pim Pompen

Drukkerij Charlois rechts, bijna weer verdwenen onder het groen.

DRUKKERIJ CHARLOIS | GRONDHERENDIJK 39

DE GEVEL ALS ARCHEOLOGISCHE VONDST

DOOR MONICE JANSON

Het is vroeg in de ochtend, en nog fris, als ik met Pim Pompen aan een rond, geel, gietijzeren tafeltje in zijn binnenplaats zit. Boven ons herinneren betonnen balken aan de drukkerij die hier ooit was. 'Kijk, daar zie je nog een stukje gevel,' Pim wijst naar een driehoekige vorm in het verlengde van de schuttingmuur, reikend naar de strakblauwe lucht. Een opening duidt op een raamkozijn. 'Het glazen dak voerde ik af. De overige originele elementen wilde ik zo veel mogelijk intact houden.' De sporen van de drukkerij waren voor zijn komst al gewist. Of toch niet?

20

DE LETTER ALS DRAGER VAN EEN HERINNERING

Eind 2015 fietst Pim over de Charloise Grondherendijk. Op een bovenraam van een dijkwoning hangt een te koop-bord. Funda biedt het pand niet aan. Mogelijk omdat het er binnen nogal onoorloglijk uitziet, zo blijkt later bij een bezichtiging. De benedenverdieping is een lange, lege loods en de bovengelegen woning vervallen met een groot gat in de vloer. Alleen een architect doorziet hoe je zo'n bouwval aantrekkelijk kunt maken. En Pim is architect, én wordt begin 2016 de nieuwe eigenaar. Hij verdiept zich in de bouwtekeningen van Grondherendijk 39. In 1929 startte de bouw en in 1932 werd de bedrijfsruimte met daarboven een bedrijfswoning opgeleverd. Het echtpaar Wilhelmina van Veen-Van Lare en Arie van Lare worden de eerste bewoners. De drukkerij verhuist dan van Grondherendijk 69 naar nummer 39. Nummer 69 wordt afgebroken voor het ontwikkelen van nieuwbouw. Weer

daarvoor was de drukkerij gevestigd aan de Charloise Kerksingel 8b. Toen nog onder de naam drukkerij „Charlois Vooruit”.

SPOREN VAN EEN VERDWEENEN DRUKKERIJ

Uit een krantenadvertentie uit 1918 blijkt dat Van Lare een letterzetterij en handelsdrukkerij had. Begin vorige eeuw verloopt het drukproces volgens een totaal ander procedé dan het huidige digitale drukwerk. De letterzetter zet loden letters met de hand in een zethaak, een houder meestal gemaakt van koper. Kleine letters liggen in de onderkast, de lage kast. En hoofdletters in de bovenkast, de bovenste kast. Om die reden noemen we nog steeds kleine letters 'onderkast' en hoofdletters 'bovenkast'.

De handelsdrukkerij drukt briefpapier, visitekaartjes, enveloppen en andere correspondentiemiddelen voor kantoren en bedrijven. Van Lare drukt ook het plaatselijke krantje. Vermoedelijk levert hij zijn

21

Advertenties:
Het Vrije Volk, Democratisch-Socialistisch Dagblad van 24-10-1951.
Het Vrije Volk, Democratisch-Socialistisch Dagblad van 12-06-1958.

KLEINE LETTERS LIGGEN IN DE 'ONDERKAST', DE LAGE KAST, EN HOOFDLETTERS IN DE 'BOVENKAST', DE BOVENSTE KAST.

Letterzetter in 1967, drukkerij onbekend.
Foto: Stadsarchief Rotterdam.

